

DRUŽSTEVNÍ PRÁCE A LITERATURA

Kniha bývá mnohdy předmětem obchodu ze strany nakladatele i ze strany spisovatelů. Na pozadí této skutečnosti vyjímá se stará a dobrá víra o poslání básníků poněkud neúměrně, a tak by za našich časů znělo již pateticky, kdybych opakoval větu, že básník je hlasem národa. Mnohem častěji je nástrojem, do něhož duje snaha po úspěchu. Mohutné prostředky nakladatelské dovedou tento hlas stupňovat až k síle uragánu. Básník je pak čten po všech vlastech. A čím více je čten a slaven, tím více je zavázán svému nakladateli a skupině, která za ním stojí. Na toto štěstí zachází svoboda básníků. Na tuto reklamu hyne kritičnost čtenářské obce. Na tento úspěch scípá hodnota, která je nahrazována množstvím.

Zjišťovat podobná fakta neznamená ovšem práci, ale nanejvýš jakýsi duševní tělocvik, neboť žijeme na vlně merkantilizace a nemáme prostředků, abychom ji zadrželi. Tím však není řečeno, že si nedovedeme představit jiný druh básnický a že jsme ve svém nejbližším okolí nuceni přijímat knihu jen jako předmět obchodu.

Domnívám se, že Družstevní práce vznikla a že sestává právě ze čtenářů, kteří doposud věří na staré ctnosti a kteří odmítli běžnou praxi. Ti lidé si zřejmě uchovali ke knize vážný a živý vztah jako k věci z oblasti kulturní, jako k textům, které ve svých vrcholcích rýsují vývojovou dráhu společnosti, jako k jazykovému projevu věčné tvorby a věčného básnictví národního.

Z podobných pocitů a z podobných snah organizoval se pravděpodobně typ nakladatele nezávislého na zaměstnanosti tiskáren, na prodejní zdatnosti kamelotů a na epidemii, které se říká nejširší obchodní úspěch.

Jsem jist, že literární přírodopis zařadí Družstevní práci

do této skupiny, neboť řečené vydavatelstvo je zaměřeno jen k tomu, aby za nejmenší peněz opatrovalo publicitu dobrým knihám. Je přitom nezávislé a mimo vůli svých členů — to jest vůli vlastní — nemusí respektovat pranic. Tento hrdý stav je snad svázán s chudobou. Lze totiž říci, že mohutné finanční prostředky převažují svou tíhou často sám smysl podnikání — a že z prostředku se někdy stává cíl.

Tak je pravděpodobno, že kdyby Družstevní práce měla své tiskárny, byla by podle pravidel obchodních nucena krmit stroje papírem a rozeslala by členům místo literatury namnoze jen čtivo.

Kdyby byla ohromným kapitalistickým podnikem, vydávala by nové a nové knihy pod tlakem nutnosti zaměstnávat samu sebe a robit z peněz peníze. Byla by nucena ustupovat vulgárnímu vkusu a přijímat jej, byla by nucena lapat autory a vyrábět falešné literární svaté.

Naštěstí je Družstevní práce chudá, či přesně řečeno: má právě takové prostředky, aby žila a mohla pracovat.

Družstevní práce sdružuje asi 25 tisíc čtenářů, kteří cítí vřelý vztah ke knize a k literatuře. Je velkou organizací kulturní a věci ležící mimo tuto oblast netvoří a nemohou tvořit její osu. Družstevní práce chce vydávat živé knihy, propůjčuje mezi svými členy publicitu určitým literárním hodnotám, šíří určité umělecké myšlenky a dělá tedy kulturní politiku. Je důležité, aby ji dělala dobře. Ostatní — myslím — je podružné.

Administrativa a složky obchodní slouží a směřují k tomu, aby kniha dobré volby se dostala na členův stůl a aby její skutečná cena byla kryta. To je věc technické správnosti, ale nikoliv zásad.

Valná schůze vyslechla zprávu podniku a vyslovila se o otázkách organizačních. Zbývá tedy uvésti nejdůležitější směrnice, kterými se dozorčí rada, představenstvo a konečně rada redakční řídí či chce řídit při své praxi. Poslední jmenovaná instituce texty posuzuje a vybírá, ostatní dvě pak rozhodují o jejich vydání. Všechny ty tři složky jsou si při své práci vědomy, že členové družstva nepředstavují těleso homogenní, že je jejich zájem mnohostranný a že nejsou jednotní ani po stránce hodnocení estetického. Tento rozkyv mínění, tato šíře vkusu a zálib má být respektována, a tak řečené

sbory našeho nakladatelství nemohou představovati a nepředstavují vyznavače určité školy literární a neprosazují žádný umělecký směr. Všímají si všeho, co (podle měřítek pokud možno objektivních) znamená hodnotu, klad a vývoj. Věnují pozornost mistrovským dílům starších škol básnických a především pak takové literatuře, která v řadě slovesnosti uskutečňuje nové životní obsahy. Představují buď idylu a stagnaci, nebo stagnaci a násilí. V těchto polohách se umění nikdy nedařilo. Umění není myslitelné bez svobody, bez životní šíře, bez rozdílů a protiv, které na sebe narážejí a které mají být řešeny v jeho oblastech a jeho prostředky. Umění nemůže být méně intenzivní, než je život, a právě jako on je nespoutatelné. Všechny zásady, které brzdí vývoj, podtínají jedinou ranou kořeny života i umění, neboť ve vývoji tkví věčné obnovování, nepřetržitý a úchvatný růst tvarů i sláva rození [.....]

Vedle těchto několika vět platných obecně je se snad nutno zmíniti o posuzování literárního materiálu ve smyslu užším a slovesném.

Zde platí nejrůznější měřítka. Některý člen jmenovaných sborů snad zdůrazňuje to, co se v knížce vypravuje. Jiný klade váhu na formu, třetí na správnost atd. Zdá se však, že z každého podobného hlediska je viditelná jen část pravdy. Snad se jí přiblížíme aspoň o krůček, vyjdeme-li při svých soudech z definice, že literatura jsou životní obsahy uskutečněné v řadě slovesnosti. To znamená, že všechny hodnoty vstupující do literárního díla — jako je například schopnost pozorovací, zkušenost, tendence, zaujetí, poznatek atd. — mají být umocněny a znovu vybudovány zvláštním, příznačným výrazem jako tvary skládající novou souvislost slovesnou a básnickou. Podle tohoto názoru tedy nedostačí, aby dílo mluvilo všedním jazykem o životě a pravdách. Nikoli, tyto skutečnosti, tyto všechny životní obsahy mají splynout v jednotu s projevem slovesným, mají splynout s osobitým specifickým výrazem v literární jednotu. Všechny tyto složky mají se navzájem umocňovat a úhrnem tvořit dílo umělecké, kde platí zákon účinu.

Z toho, co bylo řečeno, lze odvodit, že básnická práce se má řídit svými pravidly. Nicméně i když se nám básnictví jeví jako disciplína svého druhu — musíme přece uznat, že

každé umění je vázáno nesčíslnými vztahy k ostatním pracovním soustavám a že je na všech závislé. Odtud pravděpodobně pramení živá potřeba básníků obracet se především k lidem své doby a k jejím problémům. Dobří a smělí básníci — smělý je (jak se domnívám) jejich epitheton constans — tvoří ze skutečnosti, která právě trvá, a přispívají svou silou k tomu, aby se tato skutečnost proměňovala k jejich obrazu. Vskutku básníci často zamýšlejí měnit dnešek a největším z nich se někdy podaří změnit století i celou dráhu svého národa. Pak jejich dílo daleko překonává den, který je určil a který sám zapadl a minul. Podobní spisovatelé jsou nesmrtelní a jejich básnický čin se obnovuje v myslích čtenářů. Trvá a zní z času do času.

Ve spojitosti s hodnotami věčně živými chtěl bych se letmo zmíniti o modernosti. Zdá se mi, že je hrotem kužele, za nímž se šíří povědomí všeho, co bylo. Všech zápasů, všech porážek, všech vítězství a celé tradice.

Mluvíme o vítězství a o porážkách, jako by šlo o boj, a věru, svět básníků a úkol lidí, kteří s nimi mají co činiti, není idyla. Mnohem častěji se podobá kolbišti, kde šrůtky a váda tichnou jen na chvíli. Pře je jakési těžko srozumitelné štěstí básníků. Je to ustavičný vzruch a trvalá výměna názorů, za níž se tu a tam použije všelijakých výrazů, ale která je přece jen míněna dobře, neboť v těchto bojích jde o poznání pravdy. Je to tedy blahé zápolení a diskuse, bez níž se autoři nemohou obejít. Od doby, kdy se těchto disputací účastní u nás i spisovatelé slovenští, a od času, kdy čeští autoři mluví na debatách slovenských, od doby živé výměny názorů mezi oběma kontexty můžeme mluvit o štěstí již bez ironického přízvuku.

Nemohu skončiti tvrzením, které by v redakčních řadách Družstevní práce platilo za kánon a chci raději opakovat, že věřím v účelnost vzájemného styku. Vaše iniciativa, vaše výtky či — tu a tam — nějaký ten projev souhlasu — to vše bude pravděpodobně znamenat pro Družstevní práci nový krok ve směru vývoje.